

ború, D felől elkeskenyedik. A teraszhoz DK felől kis kúp csatlakozik.

A vár területét – főleg az É-i részen – bokrok, fák fedik. Helyenként nehezen áttekinthető. A lakóterület ÉK-i sarkában kb. 2 m mély, 2–3 m átmérőjű kincskeresőgödör látszik. Metszetében jól látszik a vastag kultúrréteg.

ÉNy felől, az átvágáson túl a szántásban is gyűjthető bronzkori cserepek. A temető felől itt is mutatkozik egy sekélyebb átvágás, amely a domb hosszanti oldalai felől horhoshoz kapcsolódik. Valószínűleg ez az erődítés is a földvárhoz tartozik.

A földvárat korábban már felmértük Sándorfi Györggyel, Nováki Gyulával. Az akkor igen sűrű bozótban azonban részletes megfigyeléseket nem tehattünk. Ezért Egyed Endre 1999. április 15-én újramérte a várat.

MIKLÓS ZSUZSA

149. Hevesvezekény, Hosszú-dűlő 6. számú lelőhely (Heves megye) Á

A Hevesvezekény – Hosszú-dűlő vezetékhárok sarokfordulójában közel a Hanyi-érhez két szabályos házbeásást tártunk fel kemencével, ágasfák gödreivel. Az objektumból néhány sötétszürke 12–13. századi középkori cseréptöredékeket szedtünk össze, amely alapján meghatározhattuk a település korát.

FODOR LÁSZLÓ

150. Hevesvezekény, Matyósarok I. II., 4. 5. sz. lh. (Heves megye) Sza, Kö

Sajnos néhány kora középkori és szórványos 1–3. századra keltezhető cseréptöredékeken kívül mást nem tártunk, de a terepviszonyok sem kedveztek a legjobban a megfigyelésekhez. (Árokásáskor magas belvív, beomló falak és kevés értékelhető beásás, folt.)

FODOR LÁSZLÓ

151. Hevesvezekény, Nagyfertő-dűlő (Heves megye) Ó, N

Néhány őskori objektumot és két népvándorlás kori (4–5. századi) sírt tártunk fel egy 50 m hosszú 5 m széles szelvényben. Az objektumok itt is nehezen datálhatók a leletanyag rendkívül csekély mennyisége miatt.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

152. Hevesvezekény, Nyári-járás (Heves megye) Ó, Ú

A lelőhelyen az árokban végzett leletmentést követően egy 60 × 5 m-es szelvényt nyitottunk. Ebben főleg őskori objektumok kerültek elő, de ezek mellett két nagy újkori csorda-kutat is kibontottunk. A leletanyag szegényes volta miatt az objektumok datálása itt is körülményes.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

153. Homokmégy, Székes (Bács-Kiskun megye) Sza, Á

1999-ben folytattuk a feltárást Homokmégy-Székesen. A VIII. szelvényrel a 126–183. régészeti objektumokat tártuk fel. Az előkerült 58 objektumból ötvenhárom 10–11. századi sír, a többi népvándorlás kori telepjelenség (árok, gödör) volt. Összesen kb. 330 m² területet tártunk fel.

A 10–11. századi temető Ny-ÉNy-i részét tártuk fel. Valószínűleg megtaláltuk a temető Ny-i részét. A sírok mintegy 55–60 százalékában volt melléklet. Előkerült egy fordított tájolású, hasra fektetett halott, akit lemez övcsattal, rosszszűst övveretekkel, tarsolyba helyezett pásztorkészséggel temettek el. Ez a sír a temető korai részére, a 10. század első felére utal. A rendellenesen eltemetett halottat az akkori temető É-i határán temették el. A későbbi temető erre a sírra is rátelepült, egyik későbbi sír vágta is annak Ny-i felét. Előkerült emellett egy csüngős veretekkel díszített ingnyakú gyermeksír és egy kauri csigákkal kirakott has tájékú női sír. A többi sírből sima, nyitott végű ezüst és bronz hajkarikák, nyitott végű karperecek, dudoros fejű és sima pántgyűrűk, gyöngyök, fülesgombok, kovák, fenőkő, bronzcsörgő, vaskések, vasnyílhegyek kerültek elő. Az általunk feltárt temetőrészlet időrendjét a 10. század első felétől, illetve középső harmadától a 11. század elejéig állapíthatjuk meg.

A feltárást tisztázta a temető Ny-i szélét és megszabta a feltárást további egyetlen irányát, a délit. Ebben az irányban, a domborzati-földrajzi adottságokból következően még kb. 100–200 sír várható. Az eddig feltárt 183 objektumból kb. 160 sír volt. Így a temető feltárásnak mértéke 40–60 százalékra becsülhető.

A feltárást 1996–1997. évi eredményei a Cumania 15. (1998) (Gallina Zsolt–Hajdrik Gabriella: 10–11. századi temető Homokmégy-Székesen. Előzetes közlemény.), a Tanulmányok Homokmégy történetéből és néprajzából (Gallina Zsolt: Homokmégy régészeti emlékei a késő vaszkortól a középkor végéig. 1998.), Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében 1997. (1998.) (Gallina Zsolt: Temetkezési szokások a 10–11. századi temetőben Homokmégy, Székesen) és a Régészeti Kutatások Magyarországon 1998 (2001.) c. kötetekben láttak napvilágot.

GALLINA ZSOLT

154. Ikrény, Silőgödrök

(Győr-Moson-Sopron megye) B, A, Á, Kk

A lelőhely (hrsz.: 0127) a község belterületének egyik legmagasabb pontján, a Holt-Rába medrének szomszédságában van. Sajnos a legérdekesebb, központi része már elpusztult, mert a század elején betonsilókat építettek rá, s az utóbbi évtizedekben padig intenzív homokbányászás folyt a területen.

Korábban szórványként több érdekes lelet került be a győri Xántus János Múzeumba. Árpád-kori edények, eszközös „S” végű hajkarika, kerámiatöredékek stb. 1983-ban egy leletbejelentés kapcsán a már akkor omladozó-

félben levő partoldalban Tomka Péternek sikerült azonosítani egy korai (10–11. századi) temető helyét.

1995-ben a terület tulajdonosa értesített, hogy a bánya omladozó partoldalából régészeti leletek kerülnek elő. Ekkor dokumentáltuk a látszódo objektumokat, illetve kibontottuk a partomlás miatt veszélyeztetetteket. A homokbányászás és a korábbi építkezések tereprendezései következtében a bánya környezetében mára már a lelőhely legmagasabb nyugati oldala elpusztult, s csak egy kis rész (kb. 400 m²) maradt érintetlen a bánya északkeleti és délnyugati részében. Épen maradt a lelőhely keleti, délkeleti részén mintegy 3 hektárnyi terület, ahol a szántóföldön sűrűn lehet találni középkori és néhány római és őskori (bronzkor) cserepet.

Az 1999. évi feltárás azt célozta, hogy az 1995-ben a bánya leomló oldalában megfigyelt objektumokat és a még épen maradt területeket feltárjuk. A terület kis mérete és az objektumok jellegének korábbi ismerete alapján csak néhány hetes ásatást terveztünk, de az előkerült objektumok nagysága miatt a feltárás csaknem 2 hónapig tartott, s még így sem tudtuk feltárni az összes tervezett területet (déli terület), csak az északi részeket.

Az ásatás során összesen 57 objektum és 41 sír maradványait tártuk fel, valamint dokumentáltuk a déli részen látható középkori telepjelenségeket.

Telepjelenségek:

Legjelentősebb objektum a 13. (14.) objektum volt, mely egy ívben kanyarodó, valamikor kerek vagy ovális területet közrefogó árok maradványa. Szélessége 4–4,5 m, átlagos mélysége a felszíntől 2,5 m, kibontott (megmaradt) hossza 16 m. Az árok oldala rézsűs, és a laza homokos altalajba ásták, s emiatt gyakran meg kellett újítani. Összesen öt megújítási réteget figyeltünk meg. Az utolsó megújítás idején az árok belső oldalánál egy kisebb függőleges oldalú árkot ástak, melyekbe sűrűn cölöpöket állítottak. Az árkon belül szintén megfigyeltünk vastag cölöplyukakat, melyek követték az árok ívét. Ezeknek a keletkezési ideje nem volt megállapítható. Az árok felső rétegét vastag, korommal kevert hamuréteg fedte, melyben sok épületomladékot (tégla, cserepek, habarcs) és sok régészeti leletet találtunk. Az árok korábbi betöltődéseiből is számos régészeti lelet került elő, de kevesebb, mint felül. Az árok ásása és folytonos felújítása közben beleástak egy soros elrendezésű Árpád-kori temetőbe és egy későbbi templom körüli temetőbe, melyekből sok embercsont került az árok betöltődésébe.

Az árokból nagy mennyiségű kerámialelet (változatos cserépbográcsok, fazekak, korsók töredékei) és számos vastárgy (szögek, nyílhegyek, kulcs) került elő.

Az árkon belül sikerült megfigyelni egy téglapépület maradványait. Ez sajnos nem állt másból, mint egy rövid falszakaszból, melyet sóderes, meszes habarcsba téglából raktak. Közvetlenül a felszín alatt bukkantunk rá, a bányagödör omladozó oldalában. Összesen két téglasor maradt meg. Dokumentált hossza 1,8 m, szélessége 0,5 m. Az építmény alatt sírokat találtunk. Mivel a terü-

leten újkori építkezéseknek a betonsilókon kívül sem régészeti, sem egyéb források alapján nincs nyoma, feltevésünk szerint ahhoz az építményhez tartozott, melyet az árok volt hivatott védeni.

Az ezen kívül feltárt objektumok néhány kivétellel az árok külső oldala mellett lévő gödrök és árkok voltak, számottevő középkori leletanyaggal. Említést érdemel a 11. objektum, melyben egy tapasztott padló maradványait találtuk (ház), és a külső oldala mellett egy szájjal lefele fordított ép edény volt elásva.

Temetkezések:

Az ásatás során 40 sírban összesen legkevesebb 41 egyén vázának maradványait tártuk fel. A telepjelenségek betöltésében – különösen a 13. (14.) objektum különböző rétegeiben – ezen kívül is rendkívül sok emberi vázrészlet találtunk, melyek részben az objektum megásásával elpusztított sírokból származnak.

A temető sírjait jellegük és kronológiai helyzetük alapján két csoportra oszthatjuk. A lelőhely 1999-ben feltárt területének legkorábbi jelenségeként értékelhetjük az itt megfigyelt soros temetőt. E temetőben négy, szabálytalan sírsorból álló temetőrészt dokumentáltunk. Ezek közül két sírsort részben megbolygattak a 13. (14.) objektum kiásásakor, és feltehetően az árok középvonalaiban egy sort pedig teljesen elpusztítottak. Összesen 21 sírt, illetve sírmaradványt figyeltünk meg, melyek a soros temetőhöz tartoztak. A sírokból származó egyetlen pénzlelet – előzetes meghatározás szerint – II. Géza denárja. A temetkezések tájolása egységesen nyugat-keleti, fejjel nyugatnak, enyhe délkeleti eltéréssel.

A temetkezés a 13. (14.) objektumtól délnyugatra, vagyis az árokkal körülvett területen belül templomkörüli „módszerekkel” folytatódott. A sűrűn egymás fölé rétegződő, egymást vágó, s részben elpusztító, későbbi sírok nagymértékben elpusztították a korábbi, soros temető sírjait is. Az ehelyütt megásott sírok oly mértékben keveredtek, hogy egyértelműen alig követhetők a „soros” vagy a „templom körüli” periódushoz.

A temetkezési szokások a temető(k) egészében gyakorlatilag azonosak voltak. A régészetileg megfogható sírgödrök minden esetben lekerekített sarkú téglalap alakú aknasírok voltak. Az elhunytakat háton fekvé, nyújtott helyzetben temették el, fejjel nyugatnak. Néhány esetben megfigyeltük az alkarok medencére vagy mellkasra hajlítását. Megfigyeltünk kettős temetkezést is, konkrétan az 1. sírban nyugvó nő mellé, a bal mellkasa fölé egy csecsemőkorú egyént temettek. Koporsó nyomát mindössze egy esetben dokumentálhattuk egy igen mállékony falenyomat formájában. A feltárt csontvázak „összenyomott” helyzetéből, illetve leesett állkapcsából több egyéb esetben is következtethetünk egykori koporsó, illetve szemfedél meglétére.

A temető korhatározását rendkívül megnehezíti annak leletszegénysége. Minden bizonnyal sírból származik az az „S”-végű karika, melyet Tomka Péternek korábban sikerült a lelőhelyen gyűjtenie. A soros temető-

periódushoz tartozó 6. sír betöltéséből előkerült vékony bronzdrót talán huzalkarperec sérült maradványa. Ugyancsak a korábbi temetőperiódus emléke a 9. sír földjében lelt egytagú vascsat. Utóbbi tárgyat restaurálás előtti formájában csupán általánosságban keltezhetjük az Árpád-korra. Az ásatáson megfigyelt szuperpozíciók közül mindenképp kiemelendő még, hogy a 13. (14.) objektumtól délnyugatra megfigyelt téglafalalapozás alatt került elő a – valószínűleg a „soros” temetőperiódushoz tartozó – 17. sír, sajnos melléklet nélkül.

Az ásatásunkon feltárt jelenségek legvalószínűbb interpretációja a következő. A területen a legelső, emberi megtelepedésre azok a rendkívül lepusztult állapotban, másodlagos helyzetben előkerült, az őskoron belül alig keltezhető (bronzkor?) cserepek utalnak, melyeket a középkori objektumok betöltésében, illetve azok felett találtunk. Az őskori telep további részletei talán a homokbányától keletre lévő, feltáratlan területen rejtőznek. Kései avar kori telepre utal a 32. objektumban feltárt kerámia, illetve 3 tollú, jellegzetesen avar kori, nehéz vas nyílcsúcs. A magyar középkorban itt húzódó település legelső jelenségcsoportja minden bizonnyal az Árpád-kori soros temető volt. Az ásatás itteni területén e korszakhoz tartozó telepobjektumot nem találtunk. Ezt követte a 13. (14.) objektum, egy nagyméretű, enyhén ívelődő árok megásása, mellyel elpusztították a temető számos sírját. Keletkezésének és használatának ideje a 13. század végére és a 14. századra tehető.

Sajnos a homokbányászattal elpusztított területen állhatott az az épület, melynek védelmében az árkot, illetve falat létrehozták. Az egymásra rétegződött sírok alapján ez az épület minden bizonnyal egy templom lehetett. A falon belül téglalapú alapozását találtunk, de ennek értelmezése nehézségekbe ütközik. Templomalapként való meghatározása azért valószínűtlen, mert helyzete túlzottan is közeli az árokhöz. Esetleg valamilyen világi építmény maradványa lehet. Nívós épület közelségére utalhat az épületalapon túl feltárt terület déli sarkában egyéb, másodlagos helyzetben talált épületomladék rétegből származó ép, zöldmázás padlótegla is.

Az ároktól északra (13./14./ objektum) késő középkori telepjelenségeket tártunk fel, melyek a teleprészlet legkésőbbi jelenségei sorába tartoznak. Az árkon kívül előkerült településobjektumok leletei a 15. századra keltezhetők.

A leletanyag egésze ideiglenesen a mosonmagyaróvári Hansági Múzeumban van elhelyezve, s restaurálása részben megtörtént, illetve folyamatosan végzik.

Munkatársak: Paszternák István régész (MTA RI), Gyürki Edit restaurátor (Hansági Múzeum).

FIGLER ANDRÁS

155. Ivánca

(Fejér megye) Ró, Kö

Az Ivánca határában, a Dunától 60–80 méter távolságra fekvő római őrtoronyról először Marosi Arnold adott

hírt a Székesfehérvári Szemle 1934-es és 1935-ös számaiban. Az általa végzett régészeti kutatásokról dokumentáció nem maradt fenn. A Matrica–Intercisa limes szakasz közötti őrtornyot Visy Zsolt a 7. számmal látta el, de helyének pontos meghatározásában bizonytalanság mutatkozik.

1999. késő őszen szántás során köveket, kerámiát és embercsontokat fordított ki az eke. A leletbejelentésre Keszi Tamás és Pongrácz Zsuzsanna régészek, valamint Haraszi Gabriella restaurátor szállt ki a helyszínre. Az épülettörmelék (kőanyag és tegulatöredékek) az őrtoronyból származhatnak. A sírgödört nem lehetett már feltárni, de meg lehetett állapítani, hogy keletelt volt. Az erősen bolygatott csontvázak mellett mellékletet nem találtunk, de valószínűnek tartjuk, hogy a középkori település temetőjéből származhatnak. Ezek alapján feltételezzük, hogy a római torony alapjait a középkorban templom építésére használták fel, az előkerült emberi maradványok pedig a templom körüli temetőhöz tartoztak.

KESZI TAMÁS – PONGRÁCZ ZSUZSÁNNA

156. Ják, Bencés apátság

(Vas megye) Á, Kk, Kú

Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal megbízásából folytattuk a módszeres régészeti feltárást Jákon, a bencés apátsági templom és a Szent Jakab kápolna közötti területen.

Ebben az évben a B 5., B 6., C 5., C 6., D 3., D 4., D 5., D 6., E 2., E 3., E 4., E 5. szelvényekben folyt a temető feltárása, az A 5–6. és az E 1–2. szelvényekben megvizsgáltuk a templomkert téglafalának alapozását.

A fent jelzett szelvényekben 199 sirt tártunk fel, így összesen 463 sír került feltárássra 1999. augusztus végéig.

A sírok betemetésének kora továbbra is változó: a 11. század elejétől kezdődik és az 1780-as évekig tart.

8 sirt keltezhetünk az Árpád-korba: a 323., 337., 338., 344., 346., 440., 452., és a 458. sirt. Mindegyik a Szent Jakab kápolna közelében, illetve a helyén lévő rotunda közelébe lett eltemetve.

A 323. sírban a felszedéskor a koponya alól 2 db kicsi ezüst S végű hajkarika került elő. Idősebb nő sírja volt ez, a hajkarikát fülbevalóként használták. A tarkó alatt 2 db nagyméretű bronz S végű hajkarika feküdt.

1999-ben a következő sírokban találtunk gyöngyös pártát:

274. sír: rossz állapotú, 278. sír: rossz állapotú, 279. sír: különlegesen hosszú ezüstözött párta, nagyon szép, rekonstruálható, 287. sír: gyöngyosoros párta, rekonstruálható, 301., 302. sír: bolygatott gyöngyös párták, 306. sír: rajz alapján rekonstruálható párta, 316. sír: különlegesen hosszú réz hajhálóval rendelkező gyöngyös párta, 351. sír: kevésbé bolygatott párta, 355., 367., 377., 383. sír: pártatöredékek gyöngyökkel, 390. sír: szórvány koponya gránátköves és flitteres töredékekkel, 400., 404., 407., 409. sírban talált pártatöredékek alapján a párta